

POLITIČNE ELITE IN TIP KAPITALIZMA Estonija in Slovenija v primerjalni perspektivi

Povzetek. *Estonija in Slovenija sta navkljub majhnosti gospodarsko in institucionalno prodorni postkomunistični deželi, od leta 2004 pa tudi članici Evropske unije. Pa vendar sta razvili dve povsem različni – celo diametralno nasprotni si – institucionalni ureditvi in uveljavljali različne politične in socialne aranžmaje. Kot pomemben dejavnik pri nastajanju teh razlik lahko ob razlogih »path-dependence« izpostavimo predvsem vlogo strateških odločitev politične elite, njenih povezav ter ideološkega ozadja. Mogoče je trditi, da je politična elita v Estoniji uveljavila tip države, ki je blizu liberalno-minimalističnemu modelu, Slovenija pa je bliže korporativističnemu modelu socialne države. V obeh primerih je prišlo do nekaterih disfunkcionalnih učinkov, ki za elite predstavljajo nov izziv, obenem pa preizkus njihove kredibilnosti ter kompetenc.*

Ključni pojmi: *politična elita, korporativistični model, liberalni kapitalizem, socialna država, družbena nenakost, Slovenija, Estonija*

Uvod

Slovenijo in Estonijo ob tem, da sta obe postkomunistični državi, družijo še nekatere druge podobnosti. Prvič, glede na velikost ozemlja in število prebivalstva sta obe majhni državi. Drugič, obe sta mladi državi, ki sta pridobili neodvisnost šele po padcu komunističnega režima. (V estonskem primeru je šlo za ponovno pridobitev neodvisnosti, saj je Estonija v obdobju med obema svetovnjima vojnama že bila neodvisna država.)

Tretjič, kot gospodarsko najbolj razviti regiji v svojih nekdanjih multinacionalnih okvirih (čeprav je bila Slovenija v tem pogledu na nekoliko višji ravni) sta imeli zaradi geografske bližine Zahodne Evrope – Slovenija meji na Avstrijo in Italijo, Estonija meji s Finsko na morju – tudi največ stikov z Zahodom.

* Dr. Frane Adam, redni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Dr. Matevž Tomšič, dekan na Fakulteti za uporabne družbene študije v Novi gorici.

*** Primož Kristan, raziskovalec na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

Vsem podobnostim navkljub pa se je narava obeh komunističnih režimov v nekaterih pogledih bistveno razlikovala. Slovenija je znotraj v splošnem bolj odprtega režima nekdanje Jugoslavije uživala več regionalne in nacionalne (kulturne) avtonomije, sovjetski pritisk v Estoniji pa je bil še vse do začetkov *perestrojke* zelo močan. Estonci so bili izpostavljeni trdemu procesu rusifikacije, posledica česar je bila kar tretjina rusko govoreče populacije. To demografsko dejstvo ima še danes precej pomembne politične in družbene posledice.

Ne glede na omenjene podobnosti ter nekatere razlike sta ti dve novi članici EU z uveljavitvijo različnih tipov socio-ekonomske regulacije in institucionalnih okvirov izkusili različno dinamiko sistemske transformacije. Namen naše analize je pokazati delno pogojenost teh razlik z logiko zgodovinske zapuščine ali »path-dependence«, tj. z začetnimi pogoji procesa tranzicije, pa tudi z značilnostmi glavnih akterjev, predvsem političnih elit in njihovih strateških odločitev. Zaradi boljšega razumevanja pomembnosti in vloge teh dejavnikov bomo v nadaljevanju opisali strukturiranje političnega prostora v obeh državah v postkomunističnem obdobju, ideološke okvire za konfiguracijo elit ter posledični vpliv na družbeno-ekonomski razvoj.

Formacija in (re)konfiguracija elit

Ena od značilnosti postsocialističnih političnih elit je njihova heterogenost. Sestavljene so iz posameznikov ali skupin različnega družbeno-zgodovinskega izvora ter različnih ideoloških orientacij: iz nekdanjih disidentov, bolj ali manj reformističnih članov nekdanje komunistične nomenklature, članov profesionalnih združenj (t. i. tehnokratov), ljudi iz cerkvene sfere in celo nekaterih članov predvojnih političnih elit. Agh tranzicijskim političnim elitam med drugim pripisuje skupne značilnosti, kot sta distanca do neelit in pomanjkanje profesionalizma, zaradi česar jih družba sprejema kot združenega (enotnega) akterja, ki »monopolizira politiko in izvaja nadzor nad socialnim življenjem« (Agh, 1996: 45). Vendar med različnimi segmenti elit vseeno obstajajo številni antagonizmi in konflikti, posebej ko gre za tekmovalnost glede nadzora nad ključnimi viri, ki jih želijo akterji pridobiti s pomočjo številnih socialnih povezav (iskanje zaveznikov, raznih »koalicij«); vse to pa kaže, da pri tem ne gre za uniformno skupino.

Socialne razmere v državah nekdanjega komunističnega bloka so močno določene z odnosom med t. i. *starimi in novimi elitami*; npr. med elitami, ki prihajajo iz vrst nekdanjega režima in razmeroma heterogenimi elitami, ki so se izoblikovale v procesu sistemske tranzicije. Treba je poudariti, da je določitev jasne meje med starimi in novimi elitami večkrat precej težavna, saj je celo nekdanja nomenklatura doživela različne transformacije, nekateri njeni deli pa so, vsaj formalno, celo sprejeli demokratična načela in norme. Tako

usedline miselnosti in vzorcev delovanja nekdanjih nedemokratskih sistemov ostajajo navzoče v nedavno ustanovljenih političnih strankah.

Vloga in položaj nekdanje komunistične elite kot nosilke monopola družbene moči pa je za vprašanje postsocialistične transformacije vendarle ključnega pomena. Povedano drugače: ali, če sploh, in v kakšnem obsegu je tem elitam uspelo ohraniti ključne družbene vire in s tem še naprej vplivati na družben razvoj. V tem pogledu sta mogoči dve interpretaciji. Po teoriji reprodukcije elit spremembe v Srednji in Vzhodni Evropi niso vplivale na sestavo elit, ker se je nomenklaturi uspelo obdržati na vrhu socialne strukture in se preobraziti v novo veliko *buržuazijo*. Komunistične elite (vsaj njihovi »reformirani« deli) so, kot meni Hankiss (1990), tako v procesih »spontane privatizacije« izrabile svoj politični kapital in si prilastile ekonomsko premoženje. Matonyte in Mink (2003) ocenjujeta, da je vzrok za obstoj nomenklature na ključnih družbenih položajih v času tranzicije predvsem hitra konverzija. Nekateri zagovorniki teorije reprodukcije elit tako trdijo, da je družbeno-ekonomska struktura postkomunističnih družb načrtovana v skladu s potrebami te elite, ter za opis uvajajo termine kot npr. »politični kapitalizem« (Staniszki, 1991) ali »crony kapitalizem« (Hanley, 2000). V skladu z alternativno teorijo cirkulacije elit pa so omenjene transformacije posledica strukturnih sprememb na vrhu družbene hierarhije, kar pomeni, da so ključne družbene položaje zasedli novi ljudje na osnovi novih načel (Szelenyi/Szelenyi, 1995: 616).

Vendarle pa se nekatere interpretacije ugotovitev na temelju empiričnih raziskav kategorično ne skladajo ne s teorijo reprodukcije niti s teorijo cirkulacije elit (glej Szelenyi/Szelenyi, 1995: 636).¹ Splošno gledano je namreč očitno, da v procesu postsocialistične tranzicije v Srednji in Vzhodni Evropi ni bilo revolucionarnih sprememb. Del stare elite – predvsem birokratska fakcija – je elito zapustil, kljub temu da je velikemu delu elite s konca osemdesetih let prejšnjega stoletja uspelo ohraniti ključne položaje. Na drugi strani pa je velik delež postsocialističnih elit sestavljen iz ljudi, ki niso bili pripadniki nomenklature. Večji del »strukturnih premikov« ne izvira iz vrst teh novih članov, temveč iz vrst profesionalcev in birokracije srednje ravni, tj. tistih, ki so ob koncu osemdesetih imeli v rokah vsaj nekaj oblasti (ibid.: 622–624).

Rezultati študije elit v Češki republiki kažejo, da je bila stopnja reprodukcije znotraj ekonomske elite dokaj visoka, za politično, administrativno ter kulturno elito pa je značilna cirkulacija (Srubar, 1998). Na tem mestu naj

¹ V letih 1990–94 je bila, pod vodstvom Ivana Szelenyija in sodelavcev, v številnih državah postkomunistične tranzicije opravljena obsežna mednarodna primerjalna študija nacionalnih elit (kot del raziskovalnega projekta "Social Stratification in Eastern Europe"). Do leta 1994 so bili zbrani anketni podatki za šest držav: Bolgarijo, Češko republiko, Slovaško, Madžarsko, Poljsko in Rusijo. Novi podatki (za obdobje 2000–2004) so zbrani in predstavljeni pri Lengyelu (2006).

omenimo še primerjalno raziskavo nacionalnih elit, opravljeno v baltskih državah; ta raziskava pri baltskih elitah ugotavlja kombinacijo kontinuitete in sprememb. Avtor študije A. Steen za to uporablja termin »recirkulacija elit« (Steen, 1997).²

Očitno je, da se konfiguracija nacionalnih elit, ki pomeni relativno pozicijo in velikost različnih elitnih krogov v konstelaciji moči, od ene do druge postsocialistične države močno razlikuje, kar velja tudi za ravnovesje med reprodukcijo in cirkulacijo elit (Dogan, 2003; Bozoki, 2003; Lengyel in dr., 2006). Tisto, kar bistveno določa karakter političnih režimov (prvotno v smislu delitve moči v družbi, tj. stopnje razpršenosti ali koncentracije, pa tudi v navezavi na celoten družbeni red), so prav ravnovesje in relacije med novonastalimi frakcijami postsocialistične elite. Karakter političnega sistema je dejansko močno odvisen od tipa razmerij med različnimi političnimi elitami (Field in dr., 1990; Higley/Burton, 1998), kar še zlasti drži v primeru systemske transformacije, znotraj katere elite nastopajo v vlogi institucionalnih arhitektov (Kaminski/Kurczewska, 1994). V državah konsenzualnega elitizma (države višegrajske skupine, baltske države, Slovenija), kjer se ključni politični akterji držijo pravil igre in kjer vlada relativno ravnovesje v moči med različnimi frakcijami, je dolgoročna politična stabilnost najbolj verjetna (Higley in dr., 1998).

Pregled dinamike in formiranja (t. i. funkcionalnih ali pozicijskih) elit v postsocialističnih družbah jasno kaže, da v nobenem primeru ne gre zgolj za čisto reprodukcijo ali za čisto cirkulacijo, lahko pa govorimo o večjem ali manjšem nagibu v eno smer. Na primerih Slovenije kot ekonomsko najbolj razvite in Estonije kot najhitreje razvijajoče se postkomunistične države bomo natančneje definirali pojav mešanih oblik, npr. odnos med reprodukcijo in cirkulacijo, pa tudi ideološki profil elit ter vpliv na modernizacijo,³ odnos država-družba in posledično tip kapitalizma.

Dinamika dogajanj v politični areni in vrednotna orientacija elit

Na samem začetku procesa tranzicije in tudi pozneje se je politično vodstvo soočilo s številnimi dilemami ter izzivi glede obsega in hitrosti izvedbe reform, formiranja institucij in predpisov. Reakcije so bile pogojene z viri, ki

² *Delež elit, članic komunistične partije, ki so v nekdanjem režimu zasedale visoke položaje, je naslednji: 55 % v Latviji, 54 % v Estoniji in 44 % v Litvi (Steen, 1997: 158). Razlog za manjši delež članov nekdanje komunistične partije znotraj novih litovskih elit bi lahko bilo bolj izraženo delovanje levo-desne politične struje (ki je stimulirala bolj kritičen odnos do preteklosti), v primeru drugih dveh držav pa sta bili prevladujoči etnični struji med prvotno in rusofonsko populacijo. V Estoniji in Latviji je prišlo do intenzivne derusifikacije elit, kar pomeni, da je bila etnična pripadnost kandidatov za elitna mesta pomembnejša od njihovega političnega ozadja.*

³ *Modernizacijo tu razumemo kot kompleksen proces družbenih sprememb na različnih področjih (v politiki, ekonomiji, znanosti itn.), v katerem države poskušajo ujeti korak s t. i. razvojnim jedrom oziroma najrazvitejšimi državami. Z vidika postsocialističnih držav predstavljajo tak referenčni okvir predvsem najrazvitejše države, članice EU (glej v Adam in dr., 2005).*

so bili na voljo, z znanjem in interesi vplivnih skupin. Delno je pomembno vlogo pri izbiri najustrežnejšega razvojnega modela igrala tudi ideološka orientacija elit, torej vizija in vrednotni profil. Sicer drži, da je EU prispevala nekatera splošna (skupna) vodila in napotke, vendar pa so bile predvsem idiosinkratične in državnospecifične lastnosti tiste, ki so najbolj prispevale k različnosti obeh institucionalnih ureditev.

Slovenija

Značilnost slovenskega političnega prostora je bipolarna delitev na dva politična bloka. Tako prvi, t. i. »levo-liberalni«, kot drugi, t. i. »desni« blok, nista bila nikoli notranje homogena. Najbolj jasno ju je mogoče razdeliti glede na institucionalni izvor. Vodilni politični stranki prvega tabora – Liberalna demokracija Slovenije (LDS) in Socialni demokrati (SD, do leta 2005 Združena lista socialnih demokratov) organizacijsko izvirata iz starega (socialističnega) režima, slednja nosi nasledstvo nekdanje vladajoče komunistične partije.⁴ Drugi politični blok sestavljajo tri glavne stranke – Slovenska demokratska stranka (SDS) kot vodilna ter Slovenska ljudska stranka (SLS) in Nova Slovenija (NSi) –, vse ustanovljene med procesom demokratizacije. Razliki med »starimi« in »novimi« strankami, kakor se jih je prijela oznaka v javnem diskurzu, večinoma ustreza razcepitev levo-desno (»leve« kot »stare« in »desne« kot »nove« stranke).⁵

Razkol se je sprva nanašal na pozicijo obeh taborov v preteklosti, predvsem v obdobju med obema vojnama in komunizmom, pa tudi na nekatere druge simbolne in ideološke razloge, kot npr. na vlogo religije in katoliške cerkve v družbi. V tem pogledu je »levi« blok bolj naklonjen komunističnemu obdobju, do javnega delovanja cerkve pa je zadržan ali je celo usmerjen proti njemu. »Desni« blok je po drugi strani močno kritičen do komunizma in razmeroma naklonjen javni vlogi cerkve. Ta »kulturni boj« (Kulturkampf) ima sicer v politični mobilizaciji še določen potencial (čeprav je ta v zadnjih letih nekoliko upadel), vloga družbenoekonomske regulacije pa dobiva

⁴ Treba je omeniti nekaj specifičnih lastnosti LDS. Glede na izvor članstva gre za dokaj heterogeno stranko. Prevladujoče jedro ima svoj izvor v nekdanji socialistični mladinski organizaciji, ki je v drugi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja postala bolj kritična do takratnega režima; lahko rečemo, da je bila to opozicija znotraj (komunistične) partije in njeni člani so imeli stike z disidentskimi krogi (opozicijo zunaj komunistične partije). Leta 1994 se je majhen, a zelo pomemben del članstva dveh strank nove politične elite (člani koalicije Demos, ki je vladala med letoma 1990 in 1992) pridružil Liberalni demokraciji Slovenije. Po volilnem porazu leta 2004 je LDS zašla v krizo, ki je privedla do razpada stranke. Posledično je SD postala najmočnejša stranka leve, ustanovljena pa je bila tudi nova stranka Zares.

⁵ Oznaka obeh političnih blokov, »levega« (prvi tabor) in »desnega« (drugi tabor), ki se uporablja v javnem diskurzu, že dolgo pomeni paradoks (delno je celo zameglila sliko dogajanj znotraj slovenskega političnega prostora), saj člani poslovne elite podpirajo »levico«, predvsem LDS, veliko državljanov, ki se opredeljujejo kot deprivilegirani (kar se najpogosteje nanaša na krivice, storjene pod komunističnim režimom), pa podpira »desno« opcijo.

vedno večji pomen in postaja glavna točka kontroverznosti. Vzrok za to je obsežen program socialnih in ekonomskih reform, usmerjenih v liberalizacijo in zmanjševanje vloge države, ki ga je sprejela zadnja vlada in ki naj bi prispeval k večji kompetitivnosti ter inovativnosti slovenskega gospodarstva in družbe nasploh. Poskus uvedbe reform je naletel na precejšen odpor pri opoziciji, še zlasti pri LDS, ki je opozarjala na povečevanje razlik zaradi socialne neenakosti ter na revščino, s čimer je izkazovala svojo »levo« naravnost in skepticizem do »nebrzdanega« kapitalizma.

Zmaga »desnice« na zadnjih parlamentarnih volitvah (2004) je prinesla velike spremembe v konstelaciji političnih sil. Večino postkomunističnega obdobja je v slovenskem političnem prostoru vodilno vlogo igral »levo-liberalni« blok, v katerem je osrednji položaj zavzemala LDS. Od prvih parlamentarnih volitev leta 1990 dalje je bilo v Sloveniji pet »političnih preobratov« (vključno z ustanovitvijo prve nekomunistične vlade leta 1990). Vendar so bile v obdobju štirinajstih let (1990–2004) vlade, ki niso zastopale »levo-liberalne« opcije, na oblasti le dve leti in pol. Čeprav so bile vse vlade, ki jih je vodila LDS, sestavljene iz strank različnih političnih taborov, so v teh koalicijah »pomladne stranke« igrale le obrobno vlogo.

Politična dominacija »levo-liberalnega« bloka v postkomunistični Sloveniji je bila močno povezana s konfiguracijo vseh elitnih sektorjev. Raziskava slovenskih funkcionalnih elit v politiki, kulturi in poslovnem sektorju iz leta 1995 je prinesla nekaj podatkov o odnosu med staro (ljudje, ki so zasedali visoke položaje pred letom 1988 in so jih kasneje obdržali) in novimi elitami (tisti, ki so zasedli elitne položaje po letu 1988). Na podlagi raziskave je bila ugotovljena dokaj visoka stopnja reprodukcije v vseh sektorjih elit (najvišja v poslovnem), veliko večja kot na primer v drugih primerljivih srednjeevropskih državah (Češka republika, Madžarska in Poljska), kjer je sprememba režimov prinesla temeljne razlike v poziciji elit in tako večjo cirkulacijo. Posledično je velika večina elit v Sloveniji gravitirala (glede na volilne preference) k političnemu delu retencijske elite, ki sta jo predstavljali LDS in SD. Ta frakcija politične elite je imela veliko boljše stike z različnimi strateškimi skupinami znotraj družbe, predvsem z vodilnim poslovnim kadrom ter nekaterimi krogi v akademski sferi in medijih.

Estonija

Politični prostor postkomunistične Estonije je zaznamovalo dejstvo, da nekdanji komunistični eliti, za razliko od večine drugih držav Srednje in Vzhodne Evrope (Poljske, Madžarske, Slovenije, Litve), ni uspelo politično preživeti, vsaj ne v obliki močnega nasledstva komunistične partije. Še več, v estonskem političnem življenju sploh ni močne levice. Med aktualnimi parlamentarnimi političnimi strankami je le ena – najmanjša od sicer šestih, ki

imajo predstavnike v parlamentu (Socialdemokratska stranka, nekdanja Ljudska zmerna stranka) – usmerjena levosredinsko,⁶ druge pa lahko označimo kot desnosredinske.⁷ To pomeni, da v tekmi za politično podporo in izmenjavo na položajih politične moči sodelujejo večinoma liberalne in konzervativne struje (vendar pa so na volitvah v Evropski parlament leta 2004 socialni demokrati dobili največ glasov, kar bi lahko nakazovalo določene spremembe v konfiguraciji estonskega političnega prostora).

Politično življenje v Estoniji je bilo zaznamovano z živahno politično dinamiko zaradi pogostega menjavanja nosilcev moči. Po letu 1990 se je zamenjalo enajst vlad, od tega osem premierjev (najdlje, in sicer tri leta – med letoma 1999 in 2002 –, se je obdržala vlada pod vodstvom Marta Laara). Orientacija večine vlad je bila desnosredinska. Izjemo v tem pogledu predstavlja le Andres Tarand, ki bi ga lahko opredelili kot socialnega demokrata – takrat sicer ni vodil stranke, kasneje pa je vodil stranko Zmernih (Moderates), vendar tudi njegova vlada, splošno gledano ni bila levo usmerjena, saj so koalicijski partnerji prihajali iz centrističnih vrst in desnosredinskega političnega tabora.

Navkljub številnim menjavam vlad je očitno, da v estonski politiki prevladujejo konzervativno-liberalni svetovni nazori (Vogt, 2003). To se nanaša na konfiguracijo elit, za katere je bila značilna razmeroma močna cirkulacija na ključnih položajih. Kot je bilo že omenjeno, cirkulacija elit ni bila posebej »globoka«, kar pomeni, da v rekrutaciji (predvsem mlajših ljudi) na elitne položaje ni šlo za povsem nove ljudi, ampak so ti že pred koncem vladavine komunizma zasedali nekatera pomembna mesta (Steen, 1997; Steen/Ruus, 2002).⁸ Vsekakor je to vplivalo na ideološko sestavo politične sfere in družbo v celoti, saj je velika večina sprejela neoliberalno ideologijo.

Razmeroma visoka stopnja kontinuitete komunističnega pedigreja političnih elit, ki je v prvih letih neodvisnosti še bila navzoča v Estoniji, ni vplivala na desni oziroma neoliberalni karakter političnega prostora.⁹ Celo leve

⁶ Vendar se zdi, da tudi orientacija te stranke vsebuje nekatere prvine novega delavstva (Lagerspetz/Vogt, 2004: 65), in tako ni primerljiva s klasičnimi socialdemokratskimi strankami.

⁷ Centristična stranka je na zadnjih parlamentarnih volitvah prejela največ glasov in velja za nagibajočo se v »levo« (Petäi, 2004: 933), vendar pa je obenem članica Evropske liberalne, demokratske in reformistične stranke. Tudi Ljudsko zvezo Estonije občasno opisujejo kot stranko, ki je »levo od sredine«, kar se navezuje na njeno izrazitejšo levo usmerjeno (po estonskih standardih) socialno in ekonomsko politiko glede vprašanj državne regulative in subsidiarnosti. Vendar lahko rečemo, da je v kulturnem smislu konzervativno usmerjena, saj zagovarja nacionalne ter tradicionalne vrednote. To kaže težavnost enostavne kategorizacije večine postkomunističnih strank na spektru levo-desno. Kot opazajo nekateri politični analitiki, v estonskem političnem življenju še ni prišlo do nastanka klasičnega razkola levo-desno (Grofman in dr., 2001).

⁸ Kot pravi Steen: »Medtem ko je bila nomenklatura večinoma odstranjena z oblasti, pa so mlajši, dobro izobraženi vodilni kadri srednjega nivoja bivšega režima še naprej zasedali položaje, in te obvladujejo še danes.« (Steen, 1997: 166).

politične stranke estonskega političnega spektra so izrazito protržno usmerjene, tako zelo, da bi se v številnih drugih državah lahko kvalificirale kot zanesljivo desne (Vogt, 2003: 83).¹⁰ Do sprememb v ideoloških navezavah je prišlo zlasti pri nekaterih vrhovnih funkcionarjih bivšega režima. Značilen primer je Arnold Ruutel, nekdanji predsednik republike in zadnji predsedujoči Vrhovnega sovjeta Estonije: kasneje je postal vodilna osebnost nove politične stranke (Estonske ljudske zveze), ki naj bi predstavljala nacionalistično-konzervativne vrednote. Očitno je, da pozicija v strukturi moči nekdanjega režima ni določala ideoloških preferenc v postkomunistični situaciji, kot se je to zgodilo v nekaterih drugih državah, denimo v Sloveniji.

Desna in leva hegemonija

Rečemo lahko, da je bila tako v Sloveniji kot tudi v Estoniji pretežni del postkomunističnega obdobja navzoča politično-ideološka hegemonija. Razlikovali so se le vsebina ter nosilci hegemonije. V Sloveniji je hegemonijo izvajal »levo-liberalni« tabor (Adam/Tomšič, 2002) in je bila usmerjena v tako imenovani »gradualizem« (Rojec in dr., 2004), v Estoniji pa je bil k radikalnim spremembam v smislu liberalizacije družbe usmerjen konzervativno-liberalni tabor (Lagerspetz, 2001; Lagerspetz/Vogt, 2004). Hegemonija se je v Sloveniji ohranjala predvsem prek neformalnih elitnih omrežij in se je, četudi je bila volilna podpora obeh taborov pogosto v ravnovesju, vseskozi kazala v bipolarnosti strukture političnega prostora. V Estoniji pa se je hegemonija vzdrževala na podlagi širokega vrednotnega in političnega konsenza glavnih političnih akterjev in se je obdržala navkljub odsotnosti dominirajoče politične entitete ter relativni fragmentaciji političnega prostora.

Nedvomno sta določen vpliv na homogenizacijo estonskih elit v smislu nacionalne in neoliberalne ideološke platforme predstavljala tudi »zunanja grožnja« zaradi neposredne bližine močne Rusije, izvajalke opresije v nekdanjem režimu, ter številčna v Estoniji živeča ruska manjšina. V Sloveniji pa, drugače kot v Estoniji, navkljub dejstvu, da so bile nekatere republike nekdanje Jugoslavije v vojni, zaradi odsotnosti dolgoročne zunanje grožnje do takšne homogenizacije elit ni prišlo. Tako imenovana »mehka tranzicija« je namesto tega prinesla bipolarno konstelacijo države in prevlado enega

⁹ Ruus in Taru v svoji študiji o članstvu v estonskem parlamentu (riigikogu) pravita takole: »Večina estonskih poslancev je desno orientiranih, in posledično ima preteklo članstvo v komunistični partiji le majhen vpliv na levo usmerjenost.« (Ruus/Taru, 2003: 67)

¹⁰ Eden od avtorjev v svoji nedavni študiji po drugi strani trdi, da se izrazito desne orientacije elit umirjajo ali celo zmanjšujejo (Steen, 2007). Preseneča predvsem domneva, da naj bi v obdobju med letoma 1994 in 2003 državna opcija urejanja tradicionalnih kolektivnih problemov med elitnimi skupinami uživala močno podporo. Ta ugotovitev se, glede na majhne izdatke za zdravstvo ter padajočo stopnjo celotne javne porabe za socialno varstvo v Estoniji, zdi malo verjetna (oziroma zahteva bolj specifično interpretacijo).

političnega bloka, v kateri je glavno vlogo vse do zadnjih parlamentarnih volitev 2004 imela »stara« elita.

O sestavi slovenskih elit in dinamiki dogajanj v političnem prostoru tudi v akademski sferi ni enotnega mnenja. Tako nekateri avtorji tranzicijsko obdobje z dominantno vlogo LDS pojmujejo kot neproblematično in poudarjajo benigne učinke reprodukcije elit, npr. politično in družbeno stabilnost (Kramberger/Vehovar, 2002; Iglič/Rus, 2000), drugi pa v visoki reproduktivni stopnji elit vidijo možnost dolgoročnih malignih učinkov (čeprav kratkoročno to morda ni najbolj očitno), kot npr. morebiten premik proti oligarhični demokraciji (O'Donnell, 1998) ter vzpostavitev monopolov in t. i. vzorca obnašanja »rent-seeking« (Adam/Tomšič, 2002).

Podobno kot v Sloveniji tudi ocene političnega razvoja Estonije niso enotne. Splošno sprejeto mnenje je, da je država v zadnjih petnajstih letih doživela velik gospodarski, družbeni in politični napredek. Tempo sistemske transformacije je bil verjetno najhitrejši v regiji, zaradi česar so Estonijo med kandidatkami za članstvo v EU pogosto označevali kot »vzorno učenko« (Smith, 2002). Povsem upravičeno gredo zasluge za ta dosežek političnim akterjem tega obdobja. Določeni avtorji pa vendarle opozarjajo, da estonsko politiko zaznamujejo tudi nekatere razmeroma resne pomanjkljivosti, kot npr. naraščajoča družbena neenakost, politični egotizem, pomanjkanje odgovornosti, razširjenost klientelizma itn.¹¹ Velik problem predstavljata elitistično vedenje političnega vodstva ter neobčutljivost za interese in potrebe navadnih ljudi.¹² Razlika v oceni zadovoljstva z demokracijo je polarizirana glede na izkustva določenih družbenih in etničnih skupin.¹³

Odnosi država-družba

Za postkomunistične države je značilna dominantna pozicija političnega podsistema *vis-a-vis* civilni družbi (Korkut, 2005). Vzroki za to tičijo v ekskluzivističnem načinu vladanja in strukturnih pogojih delovanja civilne sfere, tj.

¹¹ *Aprila 2001 je skupina estonskih družboslovcev v apelu javno izrazila zaskrbljenost zaradi razvojne usmeritve države. Po njihovem mnenju je Estonija zašla v politično, socialno in etično krizo. Predstavili so podobo »dveh Estoncev, ki simbolizirata široko vrzel med elito moči in nemočnimi navadnimi državljani« (Lagerspetz/Vogt, 2004: 57).*

¹² *Na hitrosti, učinkovitosti in ekspertizi temelječi elitocentrizem je po nekaterih trditvah značilnost integracije Estonije v Evropsko unijo (Raik, 2002).*

¹³ *Po rezultatih analize dveh avtorjev naj bi se vrzel, po začetnih razlikah in t. i. statusu dveh skupin, med etničnimi Estonci in rusko govorečo manjšino, zmanjševala. Podatki iz obdobja med letoma 1990 in 1996 o razvoju zaupanja v dveh etničnih skupnostih nakazujejo »precejšen napredek v homogenizaciji civilne družbe« (Titma/Raemer, 2007). Razlike med skupinama so domnevno manjše zaradi »vsako leto manjšega občutka ogroženosti Estoncev od rusko govoreče manjšine« in prevlade podobnosti nad razlikami. Te ugotovitve so presenetljive glede na podatke o odnosu obeh skupin do revščine, saj kar 85 % pripadnikov rusko govoreče manjšine (in 54 % Estoncev) meni, da imajo revni ljudje le malo možnosti za izhod in revščine (ibid.).*

šibke organizacijske strukture, financ in osebja (Nagle in Mahr, 1999; Ost, 2000). Za te družbe je značilna navzočnost elitizma tako v politiki kot tudi v civilni družbi. Razloge je mogoče iskati v: (1) konvergenci političnih in civilnih elit (prepletenost v obliki močnih – pogosto neformalnih – povezav med člani elit) in (2) odsotnosti povezav med vodstvom in bazo, tako v političnih kot civilnih združenjih (Korkut, 2005: 149).

Če primerjamo Slovenijo in Estonijo, lahko govorimo o dveh tipih elitizma. Za Estonijo je značilen (neo)liberalen tip, kjer je vpliv interesnih skupin razmeroma majhen, političen vpliv pa se izvaja predvsem na individualni bazi, tj. prek ljudi, ki posedujejo dovolj finančnih sredstev in socialnega kapitala za vzpostavitev povezav s ključnimi oblikovalci politik. V Sloveniji prevladuje (neo)korporativistični elitizem, ki vključuje medsebojno prepredanje političnih elit z nepolitičnimi, kar pomeni privilegirani položaj tistih interesnih skupin, ki so z vladajočo elito »politično« kompatibilne.

Razvitost (moč) in pomen civilne družbe

Večina sicer številnih definicij civilne družbe priznava vlogo civilne družbe kot intermediarne sfere, nekakšne vmesne cone (buffer zone) med posameznikovim mikro svetom in velikimi institucijami (Berger/Luckmann, 1995). Intermediarno sfero v tem pogledu sestavljajo nizi organizacij in združenj, ki jih prištevamo k t. i. »tretjemu« oziroma neprofitno-volonterskemu sektorju. Z vidika demokracije je to področje pomemben dejavnik za ohranjanje družbene kohezije. Razvoj civilnega sektorja zato nakazuje trend k samoorganizaciji in aktivnosti državljanov. Po drugi strani se nekateri segmenti civilne družbe vključujejo tudi v proces sprejemanja odločitev in vplivanja na politiko, kar kaže na obstoj povezav med politično elito ter vodstvi civilnodružbenih organizacij ali NVO-jev. V tem okviru lahko naletimo na razlike med posameznimi državami, saj je v nekaterih državah civilna družba bolj vključena v socialni in civilni dialog in je priznana kot partner politične elite, v številnih primerih pa igra le podrejeno in obrobno vlogo.

Glede pomena in razvitosti civilne družbe v Estoniji in Sloveniji je na voljo nekaj primerljivih podatkov, na osnovi katerih pa si je težko ustvariti neko splošno sliko o omenjenih relacijah. Ugotovitve na podlagi mednarodnih študij kažejo na večjo razvitost civilne družbe v Sloveniji in domnevno tudi njeno večjo vključenost v zadeve javne politike.

Za začetek pogledjmo nekaj ugotovitev iz raziskave European Values Study (1999–2000). Podatki o članstvu in dejavnosti v prostovoljnih organizacijah kažejo, da v evropskem kontekstu Slovenija, skupaj s Češko republiko in Slovaško, pripada razmeroma uspešni skupini. Estonija se po drugi strani uvršča v skupino držav z manj razvito civilno družbo (skupaj s Poljsko, Madžarsko, Litvo, Latvijo, Romunijo, Portugalsko in Španijo), ki se uvrščajo le malo nad

povprečje Rusije in Turčije. Do podobnih sklepov lahko pridemo na temelju podatkov »Global Civil Society Index«, ki temelji na spremenljivkah oziroma podatkih World Values Survey (Anheier in Stares, 2002).

Ugotovitve na osnovi omenjenih podatkov je treba obravnavati z rahlim skepticizmom, saj ne dovoljujejo izvajanja trdnih sklepov. Ob metodoloških problemih, s katerimi se trenutno sooča evropsko primerjalno raziskovanje, gre tu še za časovno oddaljenost tranzicijskega obdobja, ki se je v zadnjih treh letih nekako sklenilo. Vzpostavljena politična in ekonomska stabilnost v obeh državah omogoča višji življenjski standard. Zadnja Eurobarometrova anketa (Special Eurobarometer 237 »European Social Reality«), opravljena v letih 2006–2007, nakazuje opazen napredek Estonije v smeri večje aktivne participacije ali prostovoljnega dela v EU. Estonija, čeprav še vedno pod povprečjem EU, je tako uvrščena precej više kot večina novih članic EU. Slovenija (tesno ji sledita Češka republika in Slovaška) se uvršča više, rahlo nad povprečje EU.

V skladu s podatki in drugimi ugotovitvami¹⁴ lahko postavimo hipotezo, da organizirana civilna družba v obeh državah pridobiva pomen, vendar je v splošnem njena vloga partnerstva politični eliti še vedno razmeroma šibka.

Liberalna vs. korporativistična regulacija

Izhajajoč iz analize lahko trdimo, da je estonska elita zgradila tip države, ki je blizu liberalno-minimalističnemu modelu, slovenski model pa je bližje korporativistični socialni državi (podobno kot v Avstriji, Nemčiji, državah Beneluksa) z nekaterimi lokalno specifičnimi modifikacijami. Konceptualna razlika se kaže na trgu dela in pri razvoju institucionalnih regulativnih mehanizmov.

Po začetnem upadu sindikalnega članstva, povezanem z institucionalnimi spremembami in sektorskimi realokacijami v času tranzicije, so se sindikati notranje homogenizirali in postali resnični zastopniki sektorskih interesov, to pa je za sindikate v organizacijskem smislu pomenilo nastanek bolj fragmetiranih struktur in vzpon novih specializiranih oblik (Feldman, 2006). Zastopanje delavskih interesov je v Sloveniji dobro razvito in institucionalno usklajeno prek (tipično neokorporativističnega) tripartitnega ekonomskega in socialnega sveta, v Estoniji pa sindikati delavcev ne igrajo vidne vloge, zlasti ne v pogajanjih za plače. Kolektivno pogajanje je najpomembnejši dejavnik pri določanju plač v Sloveniji in pušča delodajalcem le malo maneverskega prostora za plačno regulacijo na osnovi poslovnih interesov in situacije na trgu dela. Minimalna plača se določa na pogajanjih med delodajalci in

¹⁴ Eden od tujih avtorjev, ki je preučeval estonsko politično življenje in vlogo civilne družbe v procesu približevanja in pogajanj z EU, govori o močni prevladi uradnikov in vlade ter poudarja pomen tehnokratskega elitocentrističnega sprejemanja odločitev (Raik, 2002).

sindikati delavcev, sprejem in uveljavitev pogodbe pa je v domeni pristojnega ministrstva (Ivančič, 2007). Pravna zaščita zaposlitve delavcev je v Sloveniji tako najvišja med vsemi državami Srednje in Vzhodne Evrope.¹⁵ V Estoniji sta pravna zaščita redne zaposlitve in tudi zaščenost pred kolektivno odpustitvijo v osnovi na enaki ravni kot v Sloveniji. Vendar v primeru Estonije lahko govorimo le o obstoju pravne zaščite v formalnem smislu, saj prihaja do pritiskov na zaposlene, da bi se registrirali kot samozaposleni, s čimer bi se zmanjšali izdatki delodajalcev za plače (Ivančič, 2007). Vladne pristojnosti glede plač v poslovnem sektorju so omejene na določitev minimalne plače, določene z zakonom o plačah, kar večinoma pomeni, da imajo »zaposleni kot šibkejša stranka na trgu dela določena mednarodna zagotovila« (Alas/Svetlik, 2004). Po ugotovitvah Alasa in Svetlika vlada Estonije regulira le okoli 10 % plač zaposlenih.

V ekonomski teoriji sta uveljavljena dva različna modela vzorcev ekonomske koordinacije – koordinirana tržna ekonomija in liberalna tržna ekonomija –, ki ju povezujemo s Slovenijo in Estonijo. Nekateri avtorji (Feldman, 2006; Buchen, 2005) trdijo, da pojavnost katerekoli od dveh oblik industrijskih odnosov v obeh državah lahko razložimo s pomočjo t. i. podedovanih institucij (zapuščine) in strateških političnih odločitev glede na privatizacijo in monetarno politiko (strateške politike). Zgodovinska dediščina določa nastajajoče institucije med tranzicijskim procesom, ki se v primeru Estonije in Slovenije bistveno razlikujejo. Kot primer lahko navedemo decentralizirano institucionalno obliko delavskega samoupravljanja (horizontalne vezi) v nekdanji Jugoslaviji proti centraliziranemu sovjetskemu sistemu političnega nadzora gospodarskih zadev, kar je posledično privedlo do diferencirane vloge in obsega vključenosti sindikatov v proces privatizacije. Pri izbiri privatizacijskih politik so se nove estonske elite močno naslonile na tuje investicije, kar je zelo oslabilo stare interese in vpliv delavcev (Feldman, 2006).

Družbena (ne)enakost

Glavna teza prispevka je, da različni pristopi k regulaciji odnosov država-družba (in posledično v tipu kapitalizma) lahko razložijo dokaj pomembne razlike v družbeni neenakosti in stratifikaciji med Slovenijo in Estonijo, in tudi v socialnih politikah, ki se s temi vprašanji ukvarjajo. Po statističnih podatkih o distribuciji dohodka je družbena neenakost v Sloveniji med najmanjšimi v EU, v Estoniji pa je situacija ravno obratna.¹⁶ Estonija se uvršča

¹⁵ Indeks pravne zaščite zaposlitve delavcev (EPL, OECD, 1999) za Slovenijo je 3.5, Madžarsko 1.7 in Estonijo 2.6 (Ivančič, 2007).

¹⁶ V očeh slovenskega javnega mnenja obstaja vtis, da je družbena neenakost (pre)velika in da prepad med povprečnimi državljani in bogatimi narašča. Treba je omeniti, da omenjeni in dostopni kazalci družbene neenakosti temeljijo na podatkih o rednih zaslužkih (npr. plače, pokojnine ali socialni transferji) in ne na celotnem imetju posameznikov in družin (npr. zemljišča, delnice itn.).

med tiste države EU, za katere je značilna najbolj neenaka distribucija dohodka. Na podlagi empiričnega gradiva narejena primerjava vsebuje podatke o distribuciji dohodka in izdatkov za socialno varnost.

Po zadnjih dostopnih podatkih se glede neenakosti distribucije dohodka Slovenija in Estonija uvrščata na nasprotna pola. Slovenija je primerljiva s Švedsko in spada v skupino evropskih držav z najmanjšo dohodkovno neenakostjo. Razmerje med kvartilnimi razredi kaže, da dohodki »najbogatejših« dvajsetih odstotkov populacije 3.4-krat presegajo dohodke »najrevnejših« dvajsetih odstotkov državljanov.

Na drugi strani pa se Estonija uvršča med pet evropskih držav z najbolj neenako dohodkovno distribucijo.¹⁷ Če upoštevamo visoko gospodarsko rast Estonije in nizko stopnjo nezaposlenosti, lahko domnevamo, da od naraščajočega bogastva nima koristi celotna populacija. Tveganje revščine v Estoniji je bilo leta 2005 18-odstotno, kar pomeni, da je približno 250.000 ljudi živelo od dohodkov pod pragom revščine. V Sloveniji je bila ta številka v zadnjih letih v povprečju 11 %.

Tabela 1. Tveganje revščine po socialnih transferjih (v % populacije)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Slovenija	11	11	10	10	N/A	12
Estonija	18	18	18	18	20	18
EU - 15	15	15	N/A	15	17	16
EU - 25	16	16	N/A	15	16	16

Vir: Eurostat (2005)

Druga tabela prikazuje primerjavo med Slovenijo in Estonijo glede neenakosti v dohodku ali izdatkih na podlagi zadnjih poročil Eurostat in Human Development Index (Tabela 2).

Tabela 2. Dohodkovna neenakost

	Najbogatejših 20 % proti najrevnejšim 20 % (Eurostat 2006-07)	Ginijev koeficient (HDI 2006)
Slovenija	3.1 (podatek za leto 2003)	28.4 (podatek za leto 1998-99)(a)
Estonija	5.9 (podatek za leto 2003)	35.8 (podatek za leto 2003)

Vira: Eurostat 2006-07, Human Development Index (HDI, 2006)

(a) - po domačih izračunih je Ginijev koeficient dosti nižji; po izračunih UMAR-ja za leto 2003 znaša 21.1, po izračunih Statističnega urada Slovenije (2004) pa je 23.8.

¹⁷ Druge evropske države z najbolj neenako dohodkovno distribucijo so: Litva (6.9), Latvija (6.7), Poljska (6.6), Portugalska (8.2).

V izdatkih za zdravstveno varstvo se Estonija leta 2003 s 4.2 % BDP uvršča više od Litve (3.9 %) in Latvije (3.0 %), Slovenija pa v te namene porabi skoraj dvakrat več denarja (7.8 %); sledi še primerjava s Češko republiko (7.1 %), Madžarsko (6.2 %), Slovaško (5.8 %) ter Poljsko (4.3 %). Skupni izdatki za socialno varstvo so se v Estoniji s 14.4 % BDP leta 2000 zmanjšali na 13.6 % BDP leta 2001, s 13.2 % BDP leta 2002 na 13.4 % BDP v letu 2003 (vir: Eurostat Yearbook, 2006–07). Leta 2004 so bili izdatki za socialno varstvo v Estoniji 13.4 % BDP, v Sloveniji pa skoraj dvakrat višji, 24.3 % BDP. Tabela 3 prikazuje količino vseh javnih izdatkov, ki se nanašajo na zdravstvo, izobraževanje in socialno varstvo.

Tabela 3. Javni izdatki

Javni izdatki	Slovenija	Estonija
Javni izdatki (% BDP) 2006 (Eurostat)	46.3	33.2
Javni izdatki za zdravstvo (% BDP) 2003–04 (c) (Eurostat)	7.8	4.2
Javni izdatki za izobraževanje (% BDP) 2002–04 (c) (HDI)	6.0	4.1
Izdatki za socialno varstvo (% BDP) 2004 (Eurostat)	24.3	13.4

Viri: HDI (2006); Eurostat (2007)

(c) – uporabljeni so zadnji dostopni podatki za določeno obdobje

(d) – podatki morda niso primerljivi med državami zaradi razlik v metodah zbiranja podatkov

Po podatkih Eurobarometra je zadovoljstvo s kakovostjo življenja in življenjskim standardom v Sloveniji mnogo večje kot v Estoniji. Upoštevajoč odstotek respondentov, ki so izrazili zadovoljstvo s standardom in kakovostjo življenja, se Slovenija uvršča v (ali celo nad) povprečje evropske (EU) petindvajseterice, Estonija pa je precej nižje.¹⁸ Socialno varstvo, še posebej zdravstveno, je področje, ki zaskrbljuje 53 % Estoncev in le 29 % Slovencev (Eurobarometer, 2007). Treba je poudariti, da naj bi bili po ugotovitvah iste raziskave Estonci najbolj optimistična evropska (EU) nacija glede pričakovanj oziroma usmerjenosti v prihodnost. Na podlagi družbeno-ekonomskih razmer namreč pričakujejo bistveno izboljšanje stanja v naslednjih dvanajstih mesecih, pa tudi v naslednjih petih letih.

Nedavno poročilo Statističnega urada Estonije potrjuje našo tezo o naraščajoči družbeni neenakosti v Estoniji. Iz poročila je razvidno, da neenakost obstaja tudi na drugih področjih. Izobraževanje, zdravstvo, socialna in kulturna participacija so med najbolj prizadetimi področji. Splošna ugotovitev poročila je, da večji socialni transferji vplivajo na manjšo socialno neenakost (Eomoi, 2007).

¹⁸ Na vprašanje o zadovoljstvu s »kvaliteto življenja v okolju, kjer bivate«, je 90 % Slovencev izrazilo zadovoljstvo, v Estoniji pa je takšnih le 78 %. Glede »življenjskega standarda« je rezultat 83 % (Slovenija) in 68 % (Estonija). Povprečje EU – 25 je 86 % za »kvaliteto življenja« in 83 % za »življenjski standard« (Special EB 2007).

Nedvomno sta tako Slovenija kot Estonija uspešni vzhodno- oziroma srednjeevropski državi; vendar so estonske elite z uveljavljanjem enega najbolj liberalnih modelov kapitalizma uresničile samozadostno vizijo razvoja, zato posvečajo manj pozornosti naraščajoči družbeni neenakosti in njenim disfunkcionalnim posledicam. Nedavno poročilo *Social Inequality*, ki ga je objavil Statistični urad Estonije, kaže, da socialna neenakost postaja predmet širšega zavedanja in začjenja v državi zbudati skrb.

Razprava in sklep

Smer političnega razvoja in sistemske tranzicije je delno pogojena z logiko »path-dependence«. Po razpadu sovjetskega režima se je Estonija znašla v resni socio-ekonomski situaciji. Izbirala je med ujetostjo v začarani krog neučinkovitosti na obrobju Zahodne Evrope na eni in prebojem iz tega kroga z izvedbo radikalnih razvojnih reform na drugi strani. Slovenska situacija je bila precej drugačna. Relativna odprtost do Zahoda in bolj tržno usmerjena ekonomija v kombinaciji z določeno stopnjo politične in še posebej kulturne avtonomije – kar v baltskih državah ni bilo navzoče – v obdobju socialistične Jugoslavije sta dejavnika, ki sta ublažila socio-ekonomsko transformacijo. To je privedlo do prevlade prepričanja o relativni kompatibilnosti slovenske institucionalne ureditve z Zahodom ter preprečilo oster in nenaoden prelom s preteklostjo. Tako imenovana »mehka tranzicija« pomeni postopne in zaporedne institucionalne spremembe, katerih namen je ohraniti družbeno stabilnost. Izbira mehke tranzicije je bila močno povezana z visoko reprodukcijo elit, kar pomeni, da je večina starih – delno že »moderniziranih« in »reformiranih« – komunističnih elit ohranila pozicije tudi v novih družbenih razmerah. Vsekakor so politični akterji vseeno morali sprejemati odločitve. Estonska elita se je odločila modernizirati družbo z mehanizmi obsežne in hitre liberalizacije in deregulacije, slovenska (politična) elita pa je izbrala postopnost, kar je pomenilo počasnejše in dosti bolj previdne reforme, vendar je bila tako zagotovljena visoka raven makroekonomske in družbene stabilnosti.

Oba tranzicijska modela sta se izkazala kot uspešna. Estonija je najhitreje razvijajoča se država, ki se hitro približuje evropskemu (EU) povprečju. Sloveniji je, na drugi strani, uspelo obdržati najvišji BDP v regiji in gospodarsko stabilnost, ki ji je kot prvi izmed novih članic EU omogočila prevzem skupne evropske valute, evra. Na tem mestu je treba omeniti še dva ključna dejavnika. Prvi se navezuje na strukturne in deloma zgodovinsko-geopolitične okoliščine (path-dependence). Drugi dejavnik je »subjektivne« narave in je močno odvisen od odločitev in sestave elitnih skupin. Teza prispevka je, da je tip kapitalizma, ki se je razvil v obeh državah, treba razumeti v tem kontekstu.

V Sloveniji se je razvil *managerski kapitalizem* z močno vlogo države (vključno z bistvenim pomenom državnega lastništva v gospodarstvu in z obsežnim javnim sektorjem), kar je bila posledica preteklega razvoja in gradualističnega pristopa, za Estonijo pa je značilen *liberalni (tržni) kapitalizem* z obrobno vlogo države. V primeru Slovenije lahko govorimo o »korporativistični socialni državi«, Estonija pa je kvečjemu »rezidualna socialna država« s tehnokratsko, a omejeno vlado. Zanimivo je, da se estonska elita ni zgledovala po bližnjem skandinavskem modelu restriktivnega kapitalizma in univerzalne socialne države. Družbeni red, ki se je izoblikoval v Estoniji, je tako bliže anglo-saksonskemu modelu podjetništva, ideologiji svobodnega trga in minimalni vlogi države.

Vendar zgodba elit in kapitalizma v obeh državah še ni končana. Nedavni dogodki in opažanja kažejo, da je šla Estonija morda predaleč v neoliberalno smer, Slovenija pa se preveč naslanja na korporativizem, ki posledično prinaša rigidnost trga dela in davčnega sistema, s čimer ovira »meritokratska« načela in gospodarsko kompetitivnost. V želji po odpravi teh pomanjkljivosti je nova slovenska desnosredinska vlada v zadnjih dveh letih predstavila nekaj liberalnih reform s teh področij, ki pa so bile zelo previdno (in le deloma) izvedene. Tudi v Estoniji je segment politične elite že začel razmišljati o večji vlogi države na socialnem področju (Steen, 2007). Drugače povedano: slovenska elita si želi vključiti nekaj liberalnih elementov estonskega modela, del estonske elite pa bi rad uveljavil nekatere mehanizme socialnega varstva in tako ublažil revščino ter socialno izključenost, torej mehanizme, ki v Sloveniji delujejo precej uspešno. Zdi se, da gre tu za protislovno situacijo, ko sta dva najuspešnejša (razvojna) modela, utemeljena na zelo različnih institucionalnih in regulativnih načelih, začela proizvajati disfunkcionalne učinke. Odprto ostaja vprašanje, ali bodo politične elite obeh držav sposobne najti ustrezno strategijo za soočenje s temi učinki in protislovji.

LITERATURA

- Adam, Frane et al., (2005): The Challenges of Sustained Development, The Role of Socio-cultural Factors in East-Central Europe, CEU Press, Budapest and New York.
- Adam, Frane/Tomsic, Matevz (2002): Elite (Re)Configuration and Politico-economic Performance in Post-socialist Countries, *Europe-Asia Studies*, vol. 54, no. 3, pp. 435-454.
- Alas, Ruth/Svetlik, Ivan (2004): Estonia and Slovenia: Building Modern HRM Using a Dualist Approach, *Human Resource Management in Europe*, in: Brewster, Chris/Meyerhofer, Wolfgang/ Morley, Michael, pp. 353-383.
- Berger, Peter L./Luckmann, Thomas (1995): Modernity, Pluralism and the Crisis of Meaning: The Orientation of Modern Man. Gluetersloh: Bertelsmann Foundation.
- Bozoki, Andras (2003): Theoretical Interpretations of Elite Change in East Central Europe. *Comparative Sociology* 2, 1, 215-247.
- Buchen, Clemens (2005): Institutional complementarities in transition: The case of Estonia and Slovenia, paper.
- Eomoi, Piia-Pret (2007): Income Inequality, Social Inequality, Statistics Estonia, Report.
- Evans, Geoffrey/Lipsmeyer, Christine (2001): The democratic experience in divided societies: The Baltic states in comparative perspective, *Journal of Baltic Studies*, vol. 32, no. 4, pp. 379-401.
- Dogan, Mattei (2003): Introduction: Diversity of Elite Configurations and Clusters of Power *Comparative Sociology* 2, 1, 1-15.
- Feldmann, Magnus (2006): Emerging Varieties of Capitalism in Transition Countries: Industrial Relations and Wage Bargaining in Estonia and Slovenia, *Comparative Political Studies*, vol. 39, no. 7, pp. 829-854.
- Field L., George/Higley John/Burton G., Michael(1990): "A New Elite Framework for Political Sociology," *Cahiers Vilfredo Pareto* 28, 88, pp. 153-162.
- Grofman, Bernard/Mikkel, Evald/Taagepera, Rein (2000): Fission and fusion of parties in Estonia, 1987-1999, *Journal of Baltic Studies*, vol. 31, no. 4, pp. 329-357.
- Hankiss, Elemer (1990): East European Alternatives. Cambridge: Clarendon Press.
- Hanley, Eric, (2000): »Cadre Capitalism in Hungary and Poland: Property Accumulation among Communist-Era Elite«, *East European Politics and Societies* 14, 1, 143-178.
- Higley, John/Burton G., Michael (1998): "Elite Settlements and Taming of Politics," *Government and Opposition*, vol. 33, no. 1, pp. 98-101.
- Higley, John/Pakulski, Jan/Wesolowski, Wlodimierz (1998): "Introduction: Elite Change and Democratic Regimes in Eastern Europe". In: Higley, John/Pakulski, Jan/Wesolowski, Wlodimierz (eds.), *Postcommunist Elites and Democracy in Eastern Europe*. London: Macmillan Press Ltd.
- Iglič, Hajdeja/Rus, Andrej (2000): From Elite Reproduction to Elite Adaptation: The Dynamics of Change in personal Networks of Slovenian Elites, *Družboslovne razprave*, vol. 32-33, pp. 181-197.

- Ivančič, Angela (2007): Zaposlovanje mladih v luči institucionalne ureditve trga delovne sile, Ciljni raziskovalni program »Konkurenčnost Slovenije 2006–2013«, Research report.
- Kaminski, Antoni/Kurczewska, Joanna (1994): »Strategies of Post-Communist Transformation. Elites as Institution-Builders«, In: Bruno Grancelli, (ed.), *Social Change and Modernization. Lessons From Eastern Europe*. Berlin: De Gruyter, 131–152.
- Korkut, Umut (2005): The Relationship between Democratization and Invigoration of Civil Society: The Case of Hungary and Poland. *East European Quarterly* 39, 2, 149–178.
- Kramberger, Anton (1998): *Positional Elites in Politics, Economy and Culture in Slovenia During 1988–95: Summary Statistics on Elite Segment*, CESTRA, Ljubljana.
- Kramberger, Anton/Vehovar, Vasja (2002): Regime change and elite dynamics in Sloveniaduring the 1990s: what can the elite reproduction rates tell us? *Družboslovne razprave* 32–33, 143–180.
- Lagerspetz, Mikko/Vogt, Henri (2004): Estonia. In: Sten Berglund, Joakim Ekman and Frank Aarebrot (eds.), *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Cheltenham, Northampton: E. Elgar.
- Lengyel, Gyorgy et al. (2007): *Political Elites in Central-Eastern Europe*. Friedrich Ebert Stiftung, Budapest.
- Matonyte, Irmina/Mink, Georges (2003): From Nomenklatura to Competitive Elites: Communist and Post-Communist Elites, In: Berglund, Sten/Duvold Kjetil (eds.), *Baltic Democracy at the Crossroad, An Elite Perspective*, Kristiansand: Høyskoleforlaget –Norwegian Academic Press.
- Nagle, John/Mahr, Alison (1999): *Democracy and Democratization*, London: SAGE Publications.
- O'Donnell, Guilermo (1998): Horizontal Accountability in New Democracies, *Journal of Democracy* vol. 9, no. 3, pp. 112–126.
- Ost, David, (1993): The Politics of Interest in Post-Communist East Europe, *Theory and Society*, vol. 22, pp. 453–486.
- Ost, David, (2000): Illusory Corporatism in Eastern Europe: Neoliberal Tripartism and Postcommunist Class Identities«, *Politics and Society*, vol. 28, no. 4, pp. 503–530.
- Raik, Kristi (2002): Bureaucratization or Strengthening of the Political? Estonian Institutions and Integration into the European Union, *Cooperation and Conflict*, vol. 37, 137.
- Rojec, Matija et al, (2004): "The Rise and Decline of Gradualism in Slovenia", *Post-communist Economies*, vol. 16, 459–482.
- Ruus, Juri/Taru, Marti (2003): The Resurgence of Professionalism: Estonian Elites between Continuity and Change, In: Berglund, Sten/Duvold, Kjetil (eds.), *Baltic Democracy at the Crossroad, An Elite Perspective*, Kristiansand: Høyskoleforlaget – Norwegian Academic Press.
- Scheuch, Erwin (2003): The Structure of the German Elites across Regimes Change. *Comparative Sociology* 2, 1, 91–133.

- Smith, David (2003): *Estonia: Independence and European Integration*. London: Routledge.
- Srubar, Ilja (1998): Elitewandel in Der Tschechischen Republik. Aus Politik und Zeitgesichte. *Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament* B8/98, pp. 21–31.
- Staniszki, Jadwiga (1991): *The Dynamics of the Breakthrough in Eastern Europe: The Polish Experience*. Berkeley: University of California Press.
- Steen, Anton (1997): *Between Future and Past: Elites, Democracy and the State in Post-Communist Countries*, Aldershot: Ashgate.
- Steen, Anton (2007): Do elite beliefs matter? Elites and Economic Reforms in the Baltic States and Russia. In: Engelstad, Friderik/Gulbrandsen, Trygve (eds.), *Comparative Studies of Social and Political Elites, Comparative Social Research* vol. 23, pp. 79–102.
- Steen, Anton/Ruus, Juri (2002): Change of regime – Continuity of elites? The case of Estonia. *East European Politics and Societies* 16, 1, 223–248
- Szelenyi, Ivan/Szelenyi, Szonya (1995): Circulation or Reproduction of Elites During the Post-Communist Transformation of Eastern Europe, *Theory and Society*, vol. 24, pp. 615–638.
- Titma, Mikk/Raemmer, Andu (2007): Changing value patterns in a divided society, In: Klingeman, Hans-Dieter/Fuchs, Dieter/Zielonka, Jan (eds.), *Democracy and political culture in Eastern Europe*, pp. 277–307.
- Vogt, Henri (2003): Coalition-Building and Consensus: Comparative Observations of the Three Baltic Studies, In: Berglund, Steen/Duvold, Kjetil (eds.), *Baltic Democracy at the Crossroad. An Elite Perspective*, Kristiansand: Høyskoleforlaget – Norwegian Academic Press.
- Wasilewski, Jacek (1999): The Integration of the Polish Post-Transition Elite, *The Soviet and Post-Soviet Review*, vol. 26, no. 1–2, pp. 139–180.

Drugi viri:

Social inequality (2007): Report by Statistics Estonia

Članek dostopen na: <http://www.stat.ee/182527>

Human Development Report 2006

Dostopno na: <http://hdr.undp.org/hdr2006/>

Eurostat

Dostopno na: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1334_49092079,1334_49092702&_dad=portal&_schema=PORTAL

Eurobarometer

Dostopno na: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_273_en.pdf

UMAR (IMAD – Institute for Macro-economic Analyses and Development)

Dostopno na: <http://www.umar.gov.si/projekti/socr/SR2006.pdf>

European Values Study

Dostopno na: <http://www.europeanvalues.nl/index2.htm>